

ภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาราชาในกุตตันตสูตร

LEADERSHIP OF KING MAHAVIJITARAJ IN KUTADANTA SUTTA

เพียรชัยรัตน์ เงินงาม^๑
Phienchairatn NgernNgarm

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามคติพระพุทธศาสนาของพระเจ้ามหาราชาที่ปรากฏในกุตตันตสูตร และการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาราชาในสถานการณ์ปัจจุบันผลการศึกษาพบว่า พระเจ้ามหาราชาทรงเป็นผู้นำตามคติของพระพุทธศาสนา โดยทรงมีคุณสมบัติภายใน คือคุณธรรมสำคัญ เช่น ทศพิธราชธรรม และคุณสมบัติภายนอก คือทรงมีบุคลิกลักษณะสง่างาม กล้าหาญ และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมืองได้ดี หากพิจารณาจากทฤษฎีภาวะผู้นำ พระเจ้ามหาราชาทรงเป็นผู้นำพิเศษ (Charismatic Leader) เพราะทรงมีพรสวรรค์พิเศษในการทำงานให้สำเร็จได้อย่างน่าอัศจรรย์ มีคุณธรรมเด่น เชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถสูงในการควบคุมตนเองเมื่อพิจารณาจากทฤษฎีลักษณะพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Theory) ทรงปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองและแก้ไขปัญหาบ้านเมืองโดยใช้แนวทางการพัฒนาให้ประชาชนได้รับการศึกษา ส่งเสริมให้ประชาชนมีศีลธรรมและให้อยู่ดีกินดี และจากทฤษฎีสถานการณ์ (Situational Theory) ทรงวางแผนการบริหารบ้านเมืองไว้อย่างรอบคอบ ทรงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามลำดับความจำเป็นก่อนหลัง เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการเกษตร และปัญหาการค้าการลงทุน ส่วนภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาราชาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การเป็นผู้นำที่ควรมีคุณสมบัติภายในคือคุณธรรมโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม และมีคุณสมบัติภายนอก คือมีบุคลิกลักษณะดี รู้จักวางตัวให้เหมาะสม และมีความสามารถในการแก้ปัญหา

คำสำคัญ : พระเจ้ามหาราชา, ภาวะผู้นำ, กุตตันตสูตร

^๑ นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา.

Abstract

This article aimed to study the leadership according to Buddhism of King Mahavijitaraj in Kutadanta Sutta and to study the application of his leadership to the contemporary situation. The study revealed that King Mahavijitaraj was an ideal leader according to Buddhism. He had a good attributes, both internal and external. For the internal virtues, he had most important virtues such as Dasarajadhamma or ten virtues of a leader. For the external feature, he was well looking, brave, and capable. King Mahavijitaraj had the charismatic leadership because of his talents in accomplishing the career, morality, performance, and self-esteem. According to the behavioral theory, his leadership can be seen through his capacity in ruling the country in which the people were well supported in education, economics, and social welfare. According to the situational theory, his leadership can be seen through his well plan for the due solutions to the social problems such as poverty, agriculture, and trading. His characteristics that may be applied to the contemporary society are the both internal and external virtues as being well established in morality as well as bearing a good character.

Keywords : King Mahavijitaraj, Leadership, Kutadanta Sutta

บทนำ

บริบทของสังคมในโลกนี้ตั้งแต่ระดับประเทศลงมาถึงระดับครอบครัว หรือแม้แต่ในกลุ่ม หน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ล้วนมีผู้นำทั้งสิ้น เช่น กษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี เป็นผู้นำประเทศ พ่อ แม่เป็นผู้นำในครอบครัว ในศาสนาต่าง ๆ ก็มีผู้นำทางศาสนาและจิตวิญญาณ เช่น พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้า เพื่อทำหน้าที่ให้สังคมสงบ เกิดสันติภาพ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขผู้นำต้องมีหลักการในการบริหาร การพัฒนาทั้งพัฒนาดน พัฒนาคน พัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครอง รู้จักครองตน ครองคน ครองงาน เช่น พระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงนำพาประเทศชาติสู่ความเจริญรุ่งเรือง ทรงปกครองโดยธรรม แก้ปัญหาความเดือดร้อนแก่ประชาชน

นอกจากนี้ยังมีผู้นำที่พาสังคมไปสู่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ปกครองโดยใช้อำนาจเผด็จการ นำประเทศสู่สงคราม เช่น ฮิตเลอร์ผู้นำเยอรมัน ปัญหาที่เกี่ยวกับผู้นำซึ่งมักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอยู่เสมอคือผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ จึงทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม คือเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดซึ่งคุณธรรม จริยธรรมของบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำที่ดี ทำให้กลไกของการบริหารล้มเหลว ส่งผลกระทบต่อความเจริญของสังคมหรือองค์กร หรือบางครั้งส่งผลทำให้สังคมหรือองค์กรล่มสลายได้ผู้นำอาจได้มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอำนาจและบทบาทเหนือกลุ่มสามารถที่จะจูงใจชักนำหรือชักนำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ^๒ สามารถนำพาให้คนอื่นกระทำตามที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้อย่างมีประสิทธิภาพต่อกลุ่มให้ตั้งใจปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ ให้การแนะนำคอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถ^๓ ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่วางแผนหรือผลักดันแต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่มและนำกลุ่มปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย^๔

ผู้นำมีภารกิจที่สำคัญคือต้องนำสังคมไปสู่ความดีงามและยั่งยืนทำให้คนในกลุ่มมีความขยันขันแข็งและช่วยให้องค์กรประสบผลสำเร็จ ผู้นำเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

^๒ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและการปฏิบัติ**, (กรุงเทพฯ: บริษัทวิรัตน์เอดดูเคชั่นจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^๔ ถวิล ธารโกษา, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

และองค์กรเปรียบเสมือนหลักชัยของสังคมหรือองค์กร หากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมหน่วยงานองค์กรหรือประเทศชาติต้องดูผู้นำเป็นหลัก^๕ ดังเช่นในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุขร่มเย็น มีความเจริญรุ่งเรือง ทรงใช้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการพัฒนาคนส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษา มีศีลธรรมและปัญญา และการพัฒนาบ้านเมืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ประชาชนอยู่ดีกินดี ไม่มีโจรผู้ร้าย ซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้นำของพระองค์ที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้หลักความเป็นผู้นำที่ดีของพระองค์ตามความเหมาะสมในบริบทของสังคมปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้นำควรที่จะนำมาเป็นแบบอย่างในการบริหารงานในทุกๆระดับ

ภาวะผู้นำ

๑. ทฤษฎีภาวะผู้นำ นักวิชาการได้จัดทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น ๓ แนวทาง ดังนี้^๖

๑.๑ ทฤษฎีลักษณะเฉพาะของผู้นำ (Charismatic Leadership) เป็นแนวความคิดในสมัยเริ่มต้นที่สนใจศึกษาเรื่องของผู้นำและภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบโดยมีความเชื่อว่าผู้นำที่ดีจะมีคุณลักษณะ (Traits) และคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปหรือเกิดขึ้นมาเพื่อจะเป็นผู้นำโดยเชื่อว่าผู้นำมีลักษณะของผู้นำอยู่ในตัวเองบุคคลเกิดมาพร้อมกับความเป็นผู้นำเช่นรูปร่างหน้าตาสติปัญญาบุคลิกภาพอารมณ์เป็นต้นผู้นำที่มีลักษณะเฉพาะเป็นบุคคลที่มีพรสวรรค์ที่สามารถทำงานได้สำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งยังสามารถทำนายเหตุการณ์และคาดการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ เป็นผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือผู้ตามโดยไม่ได้อาศัยตำแหน่ง อำนาจหน้าที่และประเพณีที่ยึดถือกันมาหากอยู่ที่ความสามารถพิเศษของตัวผู้นำเองซึ่งก่อให้เกิดอำนาจบารมี

ผู้นำที่มีลักษณะเฉพาะนั้นพบในการศึกษาผู้นำหลายประเภทโดยเฉพาะผู้นำทางการเมืองทางศาสนาผู้นำที่นำขุมขุมเคลื่อนไหวหรือต่อสู้เรียกร้องสิทธิบางประการ แต่ไม่ค่อยพบเห็นผู้นำเช่นนี้ในองค์กรทางธุรกิจหรือองค์กรประเภทอื่น เช่น มาร์กาเร็ต แททเชอร์อดีตนายกรัฐมนตรีอังกฤษได้รับการขนานนามว่าหญิงเหล็ก หัวใจสิงห์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง

^๕ สุวรรณ ขวัญแก้ว, “พฤติกรรมความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน การ ประถมศึกษาจังหวัดสงขลา”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

^๖ ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันทน์และคณะ, *พฤติกรรมองค์การ*, (กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๒-๑๓๕.

สูง มีความมุ่งมั่นและตัดสินใจเด็ดขาดและอดีตประธานาธิบดีเนลสัน แมนเดลา ของแอฟริกาใต้
ว่าเป็นผู้นำโดยบารมีหรือผู้นำโดยเสน่ห์ (Charismatic leaders) เป็นต้น ซึ่งคุณลักษณะ
เฉพาะของผู้นำที่สำคัญมี ๖ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) ความมีพลังและความทะเยอทะยาน (Energy and ambition)
- ๒) ความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น (The desire to lead)
- ๓) ความซื่อสัตย์มีจริยธรรมยึดมั่นหลักการ (Honesty and integrity)
- ๔) ความเชื่อมั่นตนเอง (Self-confidence)
- ๕) ความเฉลียวฉลาด (Intelligence)
- ๖) ความรอบรู้ในงาน (Job-relevant knowledge)

ต่อมาเมื่อผลวิจัยเพิ่มเติมที่สนับสนุนถึงคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำ
ได้แก่ ความสามารถสูงในการควบคุมตนเอง (High self-monitoring) โดยคนที่มีคุณลักษณะ
ด้านนี้มีความสามารถในการยืดหยุ่นต่อการปรับพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์
ต่างๆ ได้ดีและคุณลักษณะมีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้นำมากขึ้น

๑.๒ ทฤษฎีพฤติกรรมความเป็นผู้นำ (Behavioral Theory of Leadership)
เป็นแนวความคิด ในสมัยต่อมาที่ศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกของผู้นำที่มีผลต่อ
ประสิทธิภาพประสิทธิผลในการนำพฤติกรรมผู้นำสามารถอธิบายได้ ๒ ปัจจัย คือ

๑) ปัจจัยมุ่งคน (Consideration) หมายถึงพฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งเน้นเรื่องความ
ไว้วางใจต่อกัน แสดงความเคารพซึ่งกันและกัน ให้การสนับสนุน มีมิตรภาพและมีความอบอุ่น
ผู้นำแบบนี้จะทำงานโดยให้ความสนใจที่ตัวผู้ปฏิบัติงาน สนใจต่อปัญหาและอุปสรรคในการ
ทำงานมุ่งเน้นการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงานและเน้นการสร้าง
สัมพันธภาพที่ดี

๒) ปัจจัยมุ่งงาน (Initiating Structure) ผู้นำแบบนี้มุ่งเน้นจัดระบบการทำงาน
ระบุบทบาทที่ชัดเจนของผู้ปฏิบัติงาน จัดวางรูปแบบระบบและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน
ผู้นำแบบนี้จะมุ่งมั่นทำงานโดยเน้นที่การใช้ระบบการควบคุมงาน สร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบและ
ข้อบังคับในการปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานไม่มีอิสระในการทำงานและมีความรู้สึกเหมือนถูกบังคับ
ทำให้ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่ำ

โดยทฤษฎีพฤติกรรมความเป็นผู้นำนั้น ผู้นำจะมีรูปแบบพฤติกรรมในการนำหรือ
ในการบริหารงาน ดังนี้

๑) รูปแบบระบบเผด็จการเอาเปรียบ (Exploitative Authoritative) ผู้นำแบบนี้
จะมีความเข้มงวดกับผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาการบริหารงานจะขาด
ความเชื่อใจและไว้วางใจกันใช้กระบวนการสื่อสารน้อยมากการบริหารงานใช้วิธีการข่มขู่และ
ลงโทษความสัมพันธจะเป็นไปในลักษณะของความหวาดกลัวทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของผู้นำ

๒) รูปแบบระบบเผด็จการแบบพระเดชพระคุณ (Benevolent Authoritative) โดยที่ ผู้นำยังคงเป็นผู้ตัดสินใจอยู่และอนุญาตให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตัดสินใจได้บ้างแต่ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของผู้บริหารใช้กระบวนการสื่อสารน้อยการจูงใจให้ทำงานใช้วิธีการให้รางวัลและการลงโทษ

๓) รูปแบบระบบปรึกษาหารือ (Consultative) ผู้นำมีความไว้วางใจและเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชาจะรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ผู้นำก็ยังคงเป็นผู้ที่ต้องตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้ายผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชามีความไว้วางใจกันค่อนข้างสูงจูงใจผู้ปฏิบัติงานโดยการให้รางวัลและทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการทำงานมีการลงโทษเป็นบางครั้ง

๔) รูปแบบระบบมีส่วนร่วม (Participative) ระบบนี้ผู้นำและผู้ปฏิบัติงานมีความเชื่อถือและไว้วางใจกันมีการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกันผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายขององค์กร

ทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำนั้นมุ่งที่จะศึกษาพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกว่าผู้นำมีการบริหารงานอย่างไรใช้วิธีใดในการมอบหมายงานหรือจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานรวมถึงพฤติกรรมใดของผู้นำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานและพฤติกรรมในเชิงพัฒนา เป็นต้น

๑.๓ ทฤษฎีสถานการณ์ (Situational Theory) เป็นการศึกษาความสำคัญของปัจจัยแวดล้อม สถานการณ์ที่มีผลต่อการแสดงออกของผู้นำ โดยผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่าสถานการณ์สร้างวีรบุรุษ แต่บางครั้งวีรบุรุษก็ต้องสร้างสถานการณ์ ทฤษฎีนี้จะพิจารณาสถานการณ์เป็นหลักเพื่อที่ผู้นำจะสามารถเลือกใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ มีกรอบแนวคิดที่ว่าภาวะผู้นำที่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างแบบของผู้นำ (Leadership style) กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Situational demans)

สถานการณ์ของผู้นำประกอบด้วยตัวแปร ๓ ตัว เป็นตัวควบคุมสถานการณ์ที่สร้างความพึงพอใจหรือไม่แก่ผู้นำ ได้แก่ คุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก (Quality of Leader-Member Relations) คุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกสามารถวัดได้จากเจตคติของสมาชิกหรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำโดยวัดความเข้มข้นของคุณภาพความสัมพันธ์ออกมาเป็นดีหรือไม่ดีหากสมาชิกมีความเชื่อถือเคารพสนับสนุนผู้นำก็นับว่ามีความสัมพันธ์อยู่ในระดับดีสถานการณ์นำพึงพอใจระดับโครงสร้างของงาน (The Degree of Task Structure) สำหรับผู้นำระดับโครงสร้างของงานสามารถวัดได้จากเนื้อหาขั้นตอนและเป้าหมายของงานว่ามีความชัดเจนเพียงใดโดยวัดความเข้มข้นของระดับโครงสร้างของงานออกมาเป็นแข็งหรืออ่อนหากโครงสร้างของงานมีความชัดเจนถือว่าโครงสร้างของงานแข็งสถานการณ์ที่นำพึงพอใจและอำนาจของผู้นำ (Position Power) อำนาจของผู้นำสามารถวัดได้

จากระดับอำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการที่ผู้นำมีอิทธิพลเหนือผู้ใต้บังคับบัญชาโดยวัดความเข้มข้นของอำนาจผู้นำออกเป็นมากหรือน้อยหากผู้นำมีอำนาจในการวางแผนสั่งการติดตามประเมินผลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาถือได้ว่ามีอำนาจในตำแหน่งมากจะสร้างสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจสำหรับผู้นำ

ผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดซึ่งไม่ใช่ผู้นำแบบเผด็จการหรือแบบประชาธิปไตยแต่เป็นผู้นำที่จะต้องมีความยืดหยุ่นในการบริหารสามารถเลือกใช้แบบความเป็นผู้นำให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ถ้าผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเข้ากันได้ดีและผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับความสามารถของผู้นำแล้วผู้นำคนนั้นก็จะมีอำนาจและมีอิทธิพลมากกว่าผู้นำที่ไม่มีใครเคารพนับถือและไม่ไว้วางใจซึ่งการสร้างความคุ้นเคยกันทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันหากโครงสร้างของงานจัดไว้อย่างมีระเบียบแบบแผนแล้วจะทำให้ผู้นำมีอิทธิพลมากกว่างานที่มีโครงสร้างไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือถ้ากลุ่มหรือองค์กรมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้มากผู้นำก็จะมีอิทธิพลอยู่เหนือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างชัดเจน

สรุป ทฤษฎีภาวะผู้นำหมายถึงสิ่งที่ผู้นำต้องเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมหรือมีภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมภายใต้สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ในแต่ละสถานการณ์ก็ต้องการผู้นำที่มีลักษณะที่เหมาะสมแตกต่างกันไปเพื่อที่จะนำมาซึ่งการบรรลุเป้าหมายของหมู่คณะได้ตามต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา คุณสมบัติผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมี ๒ ประการ^๗ คือคุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอก ดังนี้

๒.๑ คุณสมบัติภายในของผู้นำ หมายถึงสภาพจิตใจคุณธรรมหรือหลักการในด้านมโนธรรมที่ผู้นำพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดีสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้ โดยหลักคุณธรรมที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและคุณสมบัติที่จัดเป็นมโนธรรม ได้แก่

๑) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏอยู่ในทิวติยาปปริกสูตร ซึ่งกล่าวไว้ว่าผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความชำนาญในงานและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี^๘

๒) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในสังขโสภณสูตร ซึ่งกล่าวไว้ว่าผู้นำต้องมีปัญญา มีระเบียบวินัยกล้าหาญ มีการศึกษาดีและยึดมั่นในหลักธรรม^๙

^๗ พระเทพปริยัติเมธี, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานการวิจัย,บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๖.

^๘ อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๐๓.

^๙ อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๗/๑๐.

๓๑๒ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

๓) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต โดยผู้นำนั้นต้องมีความอดทน ทนสมัย ชยัน มีน้ำใจ เอาใจใส่เพื่อนร่วมงานและหมั่นพิจารณาตรวจตราความเรียบร้อยของงาน^{๑๐}

๔) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในเตสกุณฑก โดยผู้นำนั้นต้องไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ มีความเพียรอดสาหัส ใช้คนให้ถูกกับงาน รักษาประโยชน์ส่วนรวม รู้จักบำรุงขวัญกำลังใจและสร้างแรงจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชารับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะแก้ปัญหาได้อยู่ในศีลธรรมอันดี มีสติ ปัญญา^{๑๑}

๕) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในกปิชาดก สัตตกนิชาต ขุททกนิกาย ซึ่งกล่าวไว้ว่าคนพาลถึงจะมีกำลังปกครองแต่ไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์ส่วนนักปราชญ์มีกำลังปกครองดีและเป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายผู้ใดพิจารณาเห็นศีล ปัญญา และสุตะในตนผู้นั้นยอมประพฤติประโยชน์ได้ทั้งฝ่ายตนและผู้อื่น^{๑๒}

๖) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในหลักธรรมข้อต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำ ได้แก่ พรหมวิหาร ๔^{๑๓} หลักกอคติ ๔^{๑๔} สปัปฺริสฺสธรรม ๗^{๑๕} ทศพิธราชธรรม^{๑๖} จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ^{๑๗}

๗) พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในกฎทนต์สูตร สีลขันธ์วรรค ทีฆนิกาย ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามหาราชิตราชในฐานะเป็นผู้นำที่ดีว่ามี ๖ ประการ ได้แก่ ทรงพระชาติกำเนิดดี พระรูปงาม น่าเลื่อมใส ทรงมีพระคลังเต็มบริบูรณ์ ทรงมีพระบรมเดชานุภาพ และพระราชอิสริยยศ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและทรงเป็นบัณฑิต^{๑๘}

๒.๒ คุณสมบัติภายนอกของผู้นำ ในการเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะทางกาย งดงาม สง่าองอาจ กล้าหาญ ในลักษณะสูตร ปฏิภาณวรรค ทีฆนิกาย ได้กล่าวถึงมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ เช่น มีพระองค์ลึวยาว มีฝ่าพระบาทและพระหัตถ์อ่อนนุ่ม มีผิวพรรณละเอียด

^{๑๐} อัง.ปัญจก.(ไทย) ๒๒/๕๓/๕๖.

^{๑๑} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔๓๘-๒๔๔๕/๔๓๐-๕๔๓.

^{๑๒} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๓๖๗-๓๖๘/๒๖๗-๒๖๘.

^{๑๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๖.

^{๑๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

^{๑๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๑๖} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

^{๑๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕/๔๕/๔๖.

^{๑๘} ที.สี.(ไทย) ๙/๒๑๓-๒๑๔/๒๐๓-๒๐๔.

มีพระเนตรดำสนิท^{๑๙} ซึ่งบุคคลใดมีครบ ๓๒ ประการ ย่อมเป็นผู้มีบุญญาธิการมากและมีความรู้ความสามารถในการปกครองด้วยคุณธรรมสามารถนำความเจริญและความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง

กล่าวโดยสรุป ผู้นำที่ดีต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ด้าน คือคุณสมบัติภายใน หมายถึงการมีคุณธรรมหรือคุณสมบัติที่ดีประจำใจ โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ สัปปุริสธรรม ๗ และคุณสมบัติภายนอก คือเป็นผู้นำที่มีรูปร่างสง่าสมส่วน งามอาจ บุคลิกดี น่าเกรงขาม

สาระสำคัญของกฎทนต์สูตร

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตราชที่ปรากฏในกฎทนต์สูตร ดังนั้น เบื้องต้นจึงควรพิจารณาเนื้อหาโดยย่อของพระสูตรดังกล่าว ต่อไปนี้

กฎทนต์สูตร มีบันทึกไว้ในสิลขันธวรรค ที่ขนิภาย ในพระสุตตันตปิฎกเป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาสำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่กฎทนต์พราหมณ์ ขณะประทับอยู่ในสวนอัมพลัฎฐิกาใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อชาณุมัต แคว้นมคธซึ่งพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานหมู่บ้านนี้ให้กฎทนต์พราหมณ์ปกครอง ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จแวะไปประทับที่นั่นกฎทนต์พราหมณ์กำลังเตรียมการจัดทำพิธีบูชามหาโยธู ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ เพื่อความสุข ความเจริญของตนเองและประชาชนในหมู่บ้านของเขา โดยเตรียมสัตว์ไว้บูชาโยธู คือวัวเพศผู้ ลูกวัวเพศผู้ ลูกวัวเพศเมีย แพะ และแกะอย่างละ ๗๐๐ ตัว^{๒๐} เนื่องจากตนไม่ทราบว่าจะทำพิธีนี้อย่างไรและทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบดี ฉะนั้น เมื่อทราบจากพวกพราหมณ์ทั้งหลายว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ที่สวนอัมพลัฎฐิกาแล้ว จึงออกไปเฝ้า แม้จะถูกพราหมณ์หลายร้อยคนที่มาพักเพื่อรับทานในพิธีบูชาโยธูนั้นคัดค้านว่าไม่ควรเข้าเฝ้าควรให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาเอง กฎทนต์พราหมณ์ได้ยกเอาพุทธคุณขึ้นมาอ้างลบล้างเหตุผลของพวกพราหมณ์^{๒๑}

กฎทนต์สูตรมีใจความสำคัญ คือพระพุทธเจ้าทรงอธิบายวิธีบูชามหาโยธู ๓ ประการ ที่มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ โดยยกเอาพิธีบูชามหาโยธูของพระเจ้ามหาวชิตราชซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในครั้งอดีตกาลมาตรัสเล่าประกอบ ดังนี้^{๒๒}

^{๑๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๐๑-๒๔๐/๑๖๓-๑๙๖.

^{๒๐} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

^{๒๑} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๒๘/๑๒๖.

^{๒๒} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๓๖-๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

พระเจ้ามหาวิจิตรราชทรงมีพระราชทรัพย์มหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงทำสงครามได้ชัยชนะจนได้ครอบครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล วันหนึ่งทรงประสงค์จะทำพิธีบูชามหาโยธูเพื่อความสุขสวัสดิแก่พระองค์และอาณาประชาราษฎร์จึงทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิตโดยพราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลแนะนำให้ทำเป็นขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑. ให้ทรงปราบปรามโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อไม่ให้กลับมาเป็นเสี้ยนหนามเบียดเบียนประชาราษฎร์ต่อไปอีก โดยมีวิธีการ ๓ อย่าง คือให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการเกษตรและการเลี้ยงปศุสัตว์ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขายและให้พระราชทานอาหาร และเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการ พระเจ้ามหาวิจิตรราชทรงปฏิบัติตามคำแนะนำนี้โดยเคร่งครัด ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง คือพระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้น บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ไม่มีโจรผู้ร้าย ประชาชนมีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

ขั้นที่ ๒. ให้มีรับสั่งเชิญบุคคลในพระราชอาณาเขต ๔ พวก^{๒๓} คือพวกเจ้าผู้ครองเมืองต่างๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิจิตรราช พวกอำมาตย์ ราชบริพารผู้ใหญ่ พวกพราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก) พวกคหบดีมหาศาล (คหบดีผู้มีทรัพย์มาก) เพื่อขอให้บุคคลเหล่านี้รับทราบการพระราชพิธีบูชามหาโยธูและขอความเห็นชอบ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้ตอบรับรองด้วยดี คำรับรองนี้เรียกว่าอนุมัติ ๔ (จากบุคคล ๔ พวก) ถือเป็นองค์ประกอบ ๔ ประการในองค์ประกอบทั้งหมด ๑๖ ประการ

ขั้นที่ ๓ ตรวจสอบคุณสมบัติ ๘ ประการของเจ้าของพิธีบูชามหาโยธูคือพระเจ้ามหาวิจิตรราชและคุณสมบัติ ๔ ประการของผู้ทำพิธีคือพราหมณ์ปุโรหิต ปรากฏว่าทั้งพระเจ้ามหาวิจิตรราชและพราหมณ์ปุโรหิตมีคุณสมบัติครบถ้วนตามตำรา

องค์ประกอบของมหาโยธูได้ครบทั้ง ๑๖ ประการ พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลอธิบายเหตุผลให้ทรงสบายพระทัยว่า ผู้เป็นเจ้าของพิธีบูชามหาโยธูที่มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการอย่างนี้จะไม่มีความครหานินทาได้ภายหลัง

ขั้นที่ ๔ ให้ทรงวางพระทัยในการบูชามหาโยธู ๓ ประการ คือต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่ากองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราจักสิ้นไป กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราได้สิ้นเปลืองไปแล้ว

ขั้นที่ ๕ ให้ทรงวางพระทัยในผู้มารับทาน ซึ่งจะมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกัน โดยให้ทรงตั้งพระทัยเจาะจงให้แก่ผู้ซึ่งเว้นจากอกุศลกรรม ๑๐ เท่านั้น^{๒๔} คือผู้ที่เว้นขาดจากการ

^{๒๓} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๓๙-๓๔๒/๑๓๒-๑๓๕.

^{๒๔} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๔๓/๑๓๕-๑๓๗.

ฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการกล่าวคำเท็จ เว้นขาดจากการกล่าวคำส่อเสียด เว้นขาดจากการกล่าวคำหยาบ เว้นขาดจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่มีจิตพยาบาทและผู้ที่เป็น สัมมาทิฐิ

ชั้นที่ ๖ ในการทำพิธีบูชามหาโยนนั้น^{๒๕} ไม่ต้องฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่สุกรและสัตว์นานา ชนิด ไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่ามาทำหลักบูชาโยน ไม่ต้องตัดหญ้าคา พวงทาสกรรมกรของพระเจ้า มหาวิชิตราชก็ไม่ต้องถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ สิ่งที่ต้องใช้ในพิธีมีเพียงเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้นเมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเตรียมการเสร็จตาม ขั้นตอนนั้นแล้ว พวกเจ้าผู้ครองเมือง พวกอำมาตย์ ราชบริพารผู้ใหญ่ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาลได้นำทรัพย์พวกละจำนวนมากมาถวายร่วมในพิธีนั้นแต่พระเจ้ามหา วิชิตราชไม่ทรงรับกลับพระราชทานพระราชทรัพย์ให้แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย บุคคลทั้ง ๔ พวก จึงได้จัดตั้งโรงงานขึ้นทิศทั้ง ๔ ของหลุมยักษ์ คือพวกเจ้าผู้ครองเมืองตั้งโรงงานในทิศ ตะวันออก พวกอำมาตย์ในทิศใต้ พวกพราหมณ์มหาศาลในทิศตะวันตกและพวกคหบดีในทิศ เหนือ แล้วทำการแจกทานไปพร้อมๆ กับพระเจ้ามหาวิชิตราช

พระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามที่ภูทันทพราหมณ์ทูลถามเกี่ยวกับผลานิสงส์ของโยน ต่าง ๆ ดังนี้^{๒๖}

โยนที่เตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่ามหาโยน คือนิตยทาน (การให้ทานเป็นประจำแก่ผู้ มีศีล) โยนที่เตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่านิตยทาน คือการสร้างวิหารอุทิศถวายแก่สงฆ์จากทิศ ทั้ง ๔ โยนที่เตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่าการสร้างวิหาร คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง โยนที่เตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่าการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง คือการสมทานศีล ๕ โยนที่ เตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่าการสมทานศีล ๕ คือการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ แล้วเจริญภาวนาจนได้วิชชา ๘

ภูทันทพราหมณ์เลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระ รัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต แล้วสั่งปล่อยสัตว์ทั้งหมดที่เตรียมไว้ เมื่อได้ฟังอนุพุทพิกถาต่อไป อิกก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ข้อสังเกตพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงหลักการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ทรงปฏิบัติแนวความคิดเรื่องการบูชาโยนด้วยการฆ่าสัตว์ เป็นการบูชาด้วยเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อย โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนและสัตว์ ตลอดจนการตัดไม้ทำลายธรรมชาติ

^{๒๕} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๔๕-๓๔๗/๑๔๔.

^{๒๖} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๔๙-๓๕๔/๑๔๖-๑๔๙.

๓๑๖ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

๒. ทรงแสดงให้เห็นว่ามหาโยธ ๓ ประการ อันมีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ ซึ่งพวกพราหมณ์ถือกันว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์มีผลมากนั้น จริงๆ แล้วเป็นพิธีที่ต้องเตรียมการมากแต่มีผลน้อย คือน้อยกว่านิตยทาน ซึ่งมีการเตรียมการน้อยหรือแม้การถือศีล ๕ ซึ่งมีการเตรียมการน้อยแต่มีผลมากกว่า

๓. ทรงแนะนำวิธีพัฒนาที่ยั่งยืน ๒ แบบ ได้แก่ การพัฒนาคนและการพัฒนาบ้านเมือง การพัฒนาคนคือพัฒนาให้มีศีลและปัญญาอันเป็นยัญสุดท้าย ส่วนการพัฒนาบ้านเมืองคือพัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ หลักการปราบโจรผู้ร้าย ๓ ประการ

จากข้อมูลในกฎทนต์สูตรนี้ ผู้เขียนมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ประเด็นหลักฐานการพิสูจน์ให้เห็นถึงภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตราชใช้หลักการบริหารบ้านเมืองอย่างไรจึงทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ความเป็นเหตุเป็นผลในการอ้างภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตราชเป็นอย่างไร ในขณะที่เดียวกันพระเจ้ามหาวชิตราชใช้วิธีการอย่างไร และนอกจากนี้ก็จะศึกษาการประยุกต์ใช้กรณีภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตราชเพื่อความเข้าใจเรื่องภาวะผู้นำตามคติพระพุทธศาสนา

ความเป็นผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตราชในกฎทนต์สูตร

จากที่ได้สรุปเนื้อหาของกฎทนต์สูตรที่กล่าวถึงภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวชิตรานั้น สามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีในข้อ ๒ ได้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีภาวะผู้นำ

๑.๑ ทฤษฎีลักษณะเฉพาะของผู้นำ (Charismatic Leadership) มีแนวความคิดว่าผู้นำที่ดีจะมีคุณลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำมีพรสวรรค์ที่สามารถทำงานได้สำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ มีความสามารถพิเศษที่ก่อให้เกิดอำนาจบารมีมีความสามารถสูงในการควบคุมตนเอง (High self-monitoring) โดยสามารถในการยืดหยุ่นปรับพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีส่งผลต่อความสำเร็จของผู้นำมากซึ่งคุณลักษณะเฉพาะของผู้นำนี้มี ๖ ลักษณะ คือ ๑) ความมีพลังและความทะเยอทะยาน (Energy and ambition) ๒) ความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น (The desire to lead) ๓) ความซื่อสัตย์มีจริยธรรมยึดมั่นหลักการ (Honesty and integrity) ๔) ความเชื่อมั่นตนเอง (Self-confidence) ๕) ความเฉลียวฉลาด (Intelligence) ๖) ความรอบรู้ในงาน (Job-relevant knowledge)

พระเจ้ามหาวชิตราทรงมีคุณสมบัติส่วนพระองค์ที่พิเศษ เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมภายใต้สถานการณ์

และสิ่งแวดล้อมต่างๆ คือทรงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการปกครองบ้านเมือง ทรงเป็นผู้นำที่เปิดใจกว้างรับฟังเสียงส่วนใหญ่ของข้าราชการไพร่พล ประชาชน เช่น ในการปกครองบ้านเมือง พระองค์ทรงรับฟังคำแนะนำที่พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลแนะนำให้ทำเป็นขั้นตอนโดยทรงพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นทรงปลูกฝังส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและอบรมศีลธรรมตามลำดับ แม้แต่การจะทำพิธีบูชามหาโยคีก็ทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิต โดยเชิญเจ้าผู้ครองเมือง อำมาตย์ ข้าราชการผู้ใหญ่ พราหมณ์คหบดี เพื่อขอให้บุคคลเหล่านี้รับทราบและขอความเห็นชอบ การจัดเตรียมพิธีบูชามหาโยคีทรงไม่บังคับหรือเกณฑ์แรงงานมาช่วย ให้เฉพาะคนที่สมัครใจเท่านั้น ในการบูชามหาโยคีทรงไม่ฆ่าสัตว์ บูชาเสร็จแล้วไม่ทรงรับทรัพย์ที่ผู้ร่วมพิธีมาถวายแต่กลับพระราชทานพระราชทรัพย์คืนให้แก่บุคคลเหล่านั้น

ดังนั้น ลักษณะเฉพาะของผู้นำจึงเป็นคุณสมบัติอันที่ผู้นำพึงมี ได้แก่ สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและนำพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามอย่างถูกต้องชอบธรรม โดยที่องค์ประกอบของภาวะผู้นำ ได้แก่ ผู้นำ ผู้ตาม จุดหมาย หลักการ วิธีการ สิ่งที่จะทำและสถานการณ์^{๒๑๗}

๑.๒ ทฤษฎีพฤติกรรมความเป็นผู้นำ (Behavioral Theory of Leadership) จะศึกษาพฤติกรรมว่าผู้นำมีการบริหารงานอย่างไรที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานและเป็นพฤติกรรมในเชิงพัฒนา ได้แก่ ปัจจัยมุ่งคน (Consideration) คือผู้นำมุ่งเน้นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีไว้วางใจเคารพซึ่งกันและกันสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจให้ ผู้ปฏิบัติงานปัจจัยมุ่งงาน (Initiating Structure) คือผู้นำมุ่งเน้นจัดระบบและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจนเน้นระบบการควบคุมงานสร้างกฎเกณฑ์ระเบียบและข้อบังคับในการปฏิบัติงานโดยทฤษฎีพฤติกรรมความเป็นผู้นำนั้น ผู้นำจะมีรูปแบบในการนำหรือในการบริหารงาน ได้แก่ รูปแบบระบบปรึกษาหารือ (Consultative) คือผู้นำมีความไว้วางใจเชื่อถือและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาสร้างแรงจูงใจโดยการให้รางวัลและเน้นการมีส่วนร่วมในการทำงานรูปแบบระบบมีส่วนร่วม (Participative) คือผู้นำและผู้ปฏิบัติงานมีความเชื่อถือและไว้วางใจกันปรึกษาหารือตัดสินใจร่วมกัน

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปกครองบ้านเมืองให้มีความให้เจริญรุ่งเรือง ก็เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีหลักการปกครองตรงตามทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ทรงใช้หลักการเหล่านี้ในการบริหารบ้านเมือง คือเมื่อบ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย พระองค์ทรงใช้การแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงเข้าปราบปรามแต่ทรงแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคือปัญหาความยากจน ทรงพระราชทาน

^{๒๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕-๒๘.

พันธุ์พืช อาหารให้แก่เกษตรกร พระราชทานทุนให้กับผู้มีอาชีพค้าขาย พระราชทานอาหาร และเงินเดือนให้แก่ข้าราชการ เมื่อประชาชนหลุดพ้นจากความยากจนแล้วก็จะสามารถ ประกอบอาชีพสุจริตเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ประชาชนที่เป็นเกษตรกรมีพืชพันธุ์ และอาหารไม่อดอยาก ส่วนประชาชนที่มีอาชีพค้าขายก็มีทุนในการประกอบอาชีพ ข้าราชการมีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ทุจริต ส่งผลให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข พระเจ้ามหาวชิตราชทรงได้แสดงภาวะผู้นำในการบริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองมุ่งเน้นการพัฒนา งานและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล คือ

๑) การพัฒนางานพระเจ้ามหาวชิตราชปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สังคมสงบปราศจากอาชญากรรมต่าง ๆ วิธีการบริหาร บ้านเมืองให้สงบร่มเย็นนั้นพระเจ้ามหาวชิตราชทรงใช้วิธีพัฒนาที่ยั่งยืน ๓ ด้าน คือ

ก. ด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาให้ประชาชนประกอบสัมมาอาชีพ มีรายได้ที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิตที่ดี พระเจ้ามหาวชิตราชทรงส่งเสริมภาคเกษตรกรรมและการปศุสัตว์ โดยการ แจกพันธุ์พืชและอาหารให้แก่เกษตรกร ผู้มีอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ โดยพระราชทานพันธุ์พืช อาหาร เครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรและการปศุสัตว์ให้เกษตรกรอย่างทั่วถึงและเพียงพอ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า ในปัจจุบันอาจจะรวมถึงการจัดสรรที่ดินทำกินให้ประชาชนผู้ไร้ที่ทำกิน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนทั้งระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว

ข. การส่งเสริมภาคธุรกิจทรงพระราชทานต้นทุนแก่พลเมืองผู้มีอาชีพในภาคธุรกิจ คือการให้ทุนผู้ประกอบการค้าพานิชย์ต่างๆ เป็นการให้เปล่า ไม่ต้องคืนต้นทุนและไม่คิด ดอกเบี้ย นับว่าเป็นวิธีการที่ผู้นำควรนำไปเป็นนโยบายในการบริหาร เพราะหากภาคธุรกิจและ ภาคอุตสาหกรรมได้รับการส่งเสริมการลงทุนและการค้า จะทำให้ผู้ประกอบการสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการค้าการผลิตและจำหน่าย สามารถขยายกิจการให้ก้าวหน้าได้เพราะ ปัจจุบันมีการค้าการลงทุนไปในต่างประเทศมากมาย การส่งเสริมจากภาครัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็น อย่างยิ่งรวมทั้งประชาชนได้รับโอกาสในการทำงาน มีรายได้ ส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ

ค. การให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมือง เป็นการอธิบายถึงนโยบายที่รัฐบาลควรจะนำไปปฏิบัติในกลไกภาคราชการ เป็นการส่งเสริมสวัสดิการ และค่าตอบแทนหรือเงินเดือนข้าราชการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม มีความก้าวหน้าทางราชการ มีการพิจารณารางวัลให้กับข้าราชการที่ขยัน ซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งจะสามารถป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง การทุจริตต่างๆ ได้

๒) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงใช้หลักการพัฒนาคนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า โดยเน้นการพัฒนาให้คนมีความพร้อมทั้งร่างกายและใจ เมื่อบ้านเมืองสงบประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้วต้องพัฒนาคนให้มีการศึกษาที่ดีพร้อมกับการปลูกฝังคุณธรรมให้ประชาชน โดยยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ การให้ทุนการศึกษา การให้ทุนเป็นประจำ การให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลและให้มีสติปัญญา การปฏิบัติเจริญภาวนา

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำส่วนพระองค์ในการพัฒนางานและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำและผู้ตามและมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและสนับสนุนให้บรรลุตามเป้าหมาย^{๒๘} การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาเทียบเคียงได้กับหลักภาวนา ๔ ผู้ที่มีกาย ศีล จิต ปัญญาที่เจริญแล้ว ฝึกอบรมมาแล้ว เรียกว่าภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต ภาวิตปัญญา คือ ๑) กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา ๒) ศีลภาวนา คนเป็นภาวิตสีโล ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา ๓) จิตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา ๔) ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญญา ตัวการกระทำเป็นปัญญาภาวนา^{๒๙} ซึ่งแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ จริยธรรมย่อมนำพาลึกษาหรือการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองและยกระดับศักยภาพที่มีอยู่ให้พัฒนา ยิ่งขึ้นไปอย่างเป็นรูปธรรม ๒) มนุษย์มีศักยภาพของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ คือความเชื่อมั่นในทักษะความรู้ความสามารถในศักยภาพที่มนุษย์มีอยู่ ทั้งการประสานเพื่อสร้างเสริมและขจัดความขัดแย้งเพื่อการสร้างสรรค์ นำไปสู่ความสมบูรณ์และรักษาสมดุลในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ให้เกิดขึ้นกับสังคม

และสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้โดยองค์รวม^{๓๐}

๑.๓ ทฤษฎีสถานการณ์ (Situational Theory) ผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์ เลือกใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ความเหมาะสมระหว่างแบบของผู้นำ (Leadership style) กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Situational demands) ตัวที่ควบคุมสถานการณ์ที่สร้างความพึงพอใจได้แก่คุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก (Quality of Leader-Member Relations) โดยวัดเจตคติผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำ

^{๒๘} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพฯ:ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๑-๑๕๓.

หากผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อถือเคารพสนับสนุนผู้นำถือว่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับดีสถานการณ์น่าพึงพอใจระดับโครงสร้างของงาน (The Degree of Task Structure) วัดจากความชัดเจนของเนื้อหา ขั้นตอนและเป้าหมายของงานหากโครงสร้างของงานมีความชัดเจนถือว่าโครงสร้างของงานแข็งและอำนาจของผู้นำ (Position Power) โดยวัดความเข้มข้นของอำนาจผู้นำหากผู้นำมีอำนาจในการวางแผนสั่งการติดตามประเมินผลผู้ใต้บังคับบัญชาถือว่ามีความมีอำนาจในตำแหน่งมากจะสร้างสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจสำหรับผู้นำผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องมีความยืดหยุ่นในการบริหาร เข้ากับผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับความสามารถโครงสร้างของงานจัดไว้อย่างมีระเบียบแบบแผนผู้นำคนนั้นจะมีอำนาจและมีอิทธิพลถ้ากลุ่มหรือองค์กรมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้มากผู้นำก็จะมีอิทธิพลอยู่เหนือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างชัดเจน พระเจ้ามหาวิศิษฐราชทรงเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมหรือมีภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมภายใต้ในแต่ละสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมนำมาซึ่งการบรรลุเป้าหมายได้ตามต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ทรงกำหนดขั้นตอนการบริหารบ้านเมืองไว้อย่างมีระเบียบแบบแผนเป็นขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกนั้นพระองค์ทรงทำให้บ้านเมืองเจริญมั่นคง สังคมปลอดภัย ประชาชนหลุดพ้นจากความยากจน คือพระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการเกษตรและการเลี้ยงปศุสัตว์ พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการ ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นอย่างบ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ไม่มีโจรผู้ร้าย ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากนั้นทรงพัฒนาคุณภาพของประชาชนอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาในสาขาวิชาการต่างๆ พร้อมทั้งปลูกฝังให้ประชาชนได้มีคุณธรรม คือรู้จักการให้หรือทานตั้งมั่นอยู่ในศีลและให้มีสติปัญญา หมั่นปฏิบัติเจริญภavana สอดคล้องกับหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้ในการนำและภาวะผู้นำในเรื่องราวต่างๆ ตามโอกาส บุคคล สถานที่และสถานการณ์ที่ เช่น เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำงานและการตัดสินใจ ให้ความสำคัญระหว่างคนและงานอย่างเท่าเทียมกัน สร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้สมาชิกปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ รวมถึงวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในองค์กรกับสมาชิกภายนอกองค์กร^{๓๑} ให้มีมิติที่กว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญและการตัดสินใจ การเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดันและสั่งการ ให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไป

^{๓๑} พูนลาภ แก้วแจ่มศรี, “การจัดการเชิงพุทธ: การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการสมัยใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖).

ตามเป้าหมายและครรลองที่ถูกต้องซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการ
โน้มน้าวใจและจังหวะเวลาในการตัดสินใจ^{๓๒}

๒. ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๑ คุณสมบัติภายในของผู้ผู้นำ เป็นการพิจารณาถึงสภาพจิตใจคุณธรรมหรือ
หลักการในด้านมโนธรรมที่ผู้นำพึงมีเป็นเจตคติและความคิดมีอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดีและ
นำมาปรับใช้ในการบริหารงานได้โดยมีหลักธรรมของความเป็นผู้นำ คือพรหมวิหาร ๔ หลักอคติ
๔ สัปปริสธรรม ๗ ทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการและมีหลักคุณธรรมที่เป็น
ตัวกำหนดลักษณะและคุณสมบัติที่จัดเป็นมโนธรรมของผู้นำที่ดี คือมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความ
ชำนาญในงานมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีปัญญา มีระเบียบวินัยดี กล้าหาญ มีการศึกษาดี ยึดมั่นใน
หลักธรรมมีความอดทน ทนสมัย ขยัน มีน้ำใจ เอาใจใส่เพื่อนร่วมงานและหมั่นพิจารณาตรวจ
ตราความเรียบร้อยของงานโดยผู้นำนั้นต้องไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ มีความเพียรอดทนหาใช้คนให้
ถูกกับงาน รักษาประโยชน์ส่วนรวม รู้จักบำรุงขวัญกำลังใจและสร้างแรงจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา
รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะ อยู่ในศีลธรรมอันดีและประพฤติประโยชน์แก่มหาชน

พระเจ้ามหาวชิตราชทรงมีคุณสมบัติภายในของผู้ผู้นำ คือทรงมีความห่วงใยประชาชนมี
พระประสงค์จะทำพิธีบูชามหาโยธูเพื่อความสุขสวัสดิแก่อาณาประชาราษฎร์ ทรงตั้งพระทัย
เจาะจงให้แก่ผู้ซึ่งตนเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ เท่านั้นในการทำพิธีบูชามหาโยธูไม่มีการฆ่าสัตว์
เป็นการบูชาด้วยเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อย ไม่สร้างความเดือดร้อน
ให้แก่คนและสัตว์ ตลอดจนการตัดไม้ทำลายธรรมชาติทรงให้โอกาสพวกเจ้าผู้ครองเมือง
อำมาตย์ ราชบริพาร พราหมณ์และคหบดีได้นำทรัพย์มาถวายร่วมในพิธีนั้น แต่ไม่ทรงรับกลับ
พระราชทานพระราชทรัพย์ให้แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย แล้วทำการแจกทานไปพร้อม ๆ กัน
พระเจ้ามหาวชิตราชทรงพัฒนาประชาชนให้มีศีลและปัญญา สอดคล้องกับคุณสมบัติภายใน
ของผู้นำที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือสภาพจิตใจ คุณธรรมหรือหลักการในด้านมโนธรรม
ที่ผู้นำพึงมี เป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดีสามารถนำมาปรับใช้เพื่อ
การบริหารงานได้ เป็นตัวกำหนดลักษณะและคุณสมบัติที่เป็นมโนธรรม^{๓๓} ยึดหลักพรหมวิหาร
๔ พละ ๕ สัปปริสธรรม ๗ เป็นคุณธรรมสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการ
งานให้บรรลุผลสำเร็จและนำพาหมู่คณะสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป^{๓๔}

^{๓๒} สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, วิสัยทัศน์ขุนคลัง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ:ผู้จัดการ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗.

^{๓๓} พระเทพปริยัติเมธี, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, หน้า ๓๖.

^{๓๔} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธ
ธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๐).

๒.๒ คุณสมบัติภายนอกของผู้นำ ในการเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะทางกาย งดงามสง่า สมส่วน งามองอาจ กล้าหาญ บุคลิกดี น่าเกรงขามคือมีลักษณะของมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการซึ่งบุคคลใดมีครบ ๓๒ ประการ ย่อมเป็นผู้มีบุญญาธิการมากและมีความรู้ ความสามารถในการปกครองด้วยคุณธรรม สามารถนำความเจริญและความสงบสุขมาสู่ บ้านเมืองเช่น มีพระองค์สิริยาว มีฝ่าพระบาทและพระหัตถ์อ่อนนุ่ม มีผิวพรรณละเอียด มีพระเนตรดำสนิท

พระเจ้ามหาวิจิตรราชทรงมีคุณสมบัติภายนอกของผู้นำ คือรูปร่าง บุคลิกลักษณะที่ ปรากฏในกฎทนต์สูตรที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระองค์ในฐานะเป็นผู้นำที่ดีว่ามี ๘ ประการ คือทรงพระชาติกำเนิดดีพระรูปร่างน่าเลื่อมใสทรงมีพระคลังเต็มบริบูรณ์ทรงมีพระบรมเดชา นุภาพและพระราชอิสริยยศทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและทรงเป็นบัณฑิตพระเจ้ามหาวิจิตรราชทรง ปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม นำความเจริญและความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง สงเคราะห์ ประชาชนให้อยู่ดีกินดี ทรงปราบปรามโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคนเพื่อไม่ให้กลับมาเป็น เสี้ยนหนามเบียดเบียนประชาราษฎร์โดยการแก้ไขปัญหาคความยากจน ไม่ใช่กองกำลังเข้า ปราบปรามโจรผู้ร้ายหรือเช่นฆ่าประหัตถ์ประหารกัน แต่พระองค์ทรงวิสัยทัศน์และทรงมีพระ ปัญญาเป็นเลิศในการปกครอง โดยพระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันใน การเกษตรและการเลี้ยงปศุสัตว์พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขายและ พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการเมื่อประชาชนหลุดพ้น จากความยากจนพระองค์ทรงส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาทั้งทางวิชาการและคุณธรรม จริยธรรม ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่งคือพระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้น บ้านเมืองสงบสุข ร่มเย็น ไม่มีโจรผู้ร้าย ประชาชนมีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน ปัญหา สอดคล้องกับคุณสมบัติภายนอกของผู้นำที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำต้องมีลักษณะทาง กายงดงาม สง่างาม งามองอาจ กล้าหาญ บุคลิกดี มีลักษณะของมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ เป็นผู้ มีบุญญาธิการปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม นำพาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง สงบสุข^{๓๔} ผู้นำใช้อำนาจหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง ผู้นำต้อง ประพฤติให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คือ ๑) การบริหารตน ผู้นำที่ดีต้องสามารถ บริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อนจึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี ๒) บริหารคน เมื่อผู้นำ สามารถบริหารตนได้ดีแล้วก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ๓) บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้าผู้นำสามารถจัดการกับตนเอง คนได้ดีก็จะนำไปสู่

^{๓๔} พระเทพปริยัติเมธี, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, หน้า ๓๖.

ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้นำควรจะพัฒนา คือพัฒนาตน พัฒนาคนและพัฒนางาน เพื่อสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม^{๓๖}

บทส่งท้าย

ภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวิจิตรราช สามารถพิจารณาได้จากทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งที่เป็น ทฤษฎีลักษณะพฤติกรรมและสถานการณ์ของผู้นำ โดยพระเจ้ามหาวิจิตรราชทรงมี ลักษณะเฉพาะของผู้นำ คือมีพรสวรรค์สามารถทำงานให้สำเร็จได้อย่างน่าอัศจรรย์ มีความ ซื่อสัตย์มีจริยธรรมยึดมั่นในหลักการ เชื้อมั่นในตนเอง เฉลียวฉลาดและรอบรู้ในงานมี ความสามารถสูงในการควบคุมตนเองทรงมีพฤติกรรมของผู้นำ คือสามารถปกครองบ้านเมืองให้ มีความเจริญรุ่งเรืองและแก้ไขปัญหาบ้านเมืองได้ใช้แนวทางการพัฒนาคนให้ประชาชนได้รับ การศึกษา ปลูกฝังคุณธรรมเป็นหลัก ส่งเสริมให้ประชาชนมีศีลธรรมปัญญาและการให้ทาน ประพฤติตนให้เป็นคนดี การพัฒนาบ้านเมืองทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ประชาชนจึงอยู่ดีกินดี สังคมไม่มีโจรผู้ร้ายและทรงแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ คือทรงวาง แผนการบริหารบ้านเมืองไว้อย่างรอบด้าน ทรงแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนเป็น อันดับแรก โดยการแจกพันธุ์พืชอาหาร เครื่องมือการเกษตรและปศุสัตว์ ส่งเสริมการค้า การลงทุนทำให้เกิดการจ้างงาน ทำให้ประชาชนมีงานทำมีรายได้ไม่อดอยาก การให้สวัสดิการ อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการ เมื่อข้าราชการมีเงินเดือนที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจไม่มีการทุจริตต่อหน้าที่ ส่วนการเป็นผู้นำตามแนวคิดแบบพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงมี คุณสมบัติครบถ้วนทั้งภายใน คือคุณธรรมประจำใจสำคัญ เช่น ทศพิธราชธรรมและคุณสมบัติ ภายนอก คือทรงมีบุคลิกลักษณะทางกายภาพสง่างาม งามอาจ กล้าหาญ สมเป็นผู้นำ

ภาวะผู้นำของพระเจ้ามหาวิจิตรราชที่อาจจะนำมาประยุกต์ใช้ได้ได้ในสังคมปัจจุบันมี ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านคุณสมบัติภายในผู้นำที่ดีควรมีคุณธรรมประจำใจ โดยเฉพาะหลัก ทศพิธราชธรรม ที่เน้นความเป็นคนดี ใจซื่อ มือสะอาดที่สังคมไทยเรียกร้องหาผู้นำประเภทนี้มา ตลอด

๒. ด้านคุณสมบัติภายนอก ผู้นำที่มีคุณลักษณะทางกายภาพที่ดี รู้จักวางตัวถูกต้อง เหมาะสม มีกิริยาท่าทางเป็นมิตรกับทุกคนเช่นเดียวกับพระเจ้ามหาวิจิตรราชที่แม้จะทรงเป็น กษัตริย์ แต่ก็ทรงเป็นกันเอง ให้เกียรติกับบรรดาขุนนางและพสกนิกรเสมอภาคกัน

^{๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

ดังนั้น บริบทของผู้นำในปัจจุบันมักถูกกล่าวหาในประสิทธิภาพการบริหารงาน โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์สุจริตจนเกิดความเสียหายแก่หน่วยงาน องค์กรและสังคมอย่างกว้างขวาง ผู้นำหลายคนถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน หากผู้นำมีคุณธรรมประจำใจ ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานดังเช่นพระเจ้ามหาวชิตราชแล้วประเทศชาติบ้านเมืองคงมีความเจริญพัฒนาถาวรไปมากกว่านี้ หลักศาสนาและหลักศีลธรรมที่ผู้นำในปัจจุบันควรยึดถือไว้เป็นคุณธรรมประจำ คือทศพิธราชธรรม เพื่อกำกับผู้นำไม่ให้ใช้อำนาจในทางที่เป็นผลร้าย โดยเฉพาะในข้อ ๑) ทาน เป็นการให้ทานที่เป็นประโยชน์ คืออามิสทาน เช่น ปัจจัย ๔ ธรรมทานหรือการให้ปัญญา ความรู้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และอภัยทาน คือการให้อภัยผู้ที่ควรได้รับการให้อภัย โดยปกติของมนุษย์มีความอยากได้มากกว่าอยากให้ ความอยากได้เป็นที่มาของความโลภ เมื่อโลกก็ต้องแสวงหาอาณาจักรมาซึ่งการทุจริตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตรงข้ามกับการให้ซึ่งไม่หวังผลตอบแทน เป็นเครื่องขัดความโลภอันเป็นที่มาของทุจริตทั้งปวง หากผู้นำยึดธรรมะข้อนี้แล้วการทุจริตจะลดน้อยลงหรือหมดไปได้ ข้อ ๒) ศีล เป็นการสำรวมกาย สำรวมใจ ไม่ให้ละเมิดทั้งศีลในศาสนาและกฎหมายบ้านเมือง รวมทั้งจริยธรรมทั้งปวง เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งไม่ให้ผู้นำประพฤติดิถกฏเกณฑ์ทุกชนิด ข้อ ๔) อาชวะ คือความซื่อสัตย์ ซื่อตรง สุจริต และข้อ ๑๐) อวิโรธนะ หมายถึงยึดหลักความถูกต้องเที่ยงธรรม มีความยุติธรรม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ปราบคนที่ควรปราบด้วยความเป็นธรรม การทำให้ความสุจริตถูกต้อง^{๓๓๗}

^{๓๓๗} บวรศักดิ์ อูวรรณโณ, **สรรเสริญพระบารมี**, (กรุงเทพฯ: บริษัทดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่นจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓-๖๖.

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพันธ์ เขจรนนท์และคณะ. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๑.
- ถวิล ธาราโกชน. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
- นันทวรรณ อิศรานูวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ, ศ.ดร. **สรรเสริญพระบารมี**. กรุงเทพฯ : บริษัทดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๑,
- พระเทพปริยัติเมธี. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”. **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- _____. **พุทธวิธีบริหาร พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____. **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๕๒.
- พูนลาภ แก้วแจ่มศรี. “การจัดการเชิงพุทธ: การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการสมัยใหม่”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.

๓๒๖ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : บริษัทวิรัตน์เอดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗.

สุวรรณ ขวัญแก้ว. “พฤติกรรมความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.**

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. **วิสัยทัศน์ขุนคลัง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

